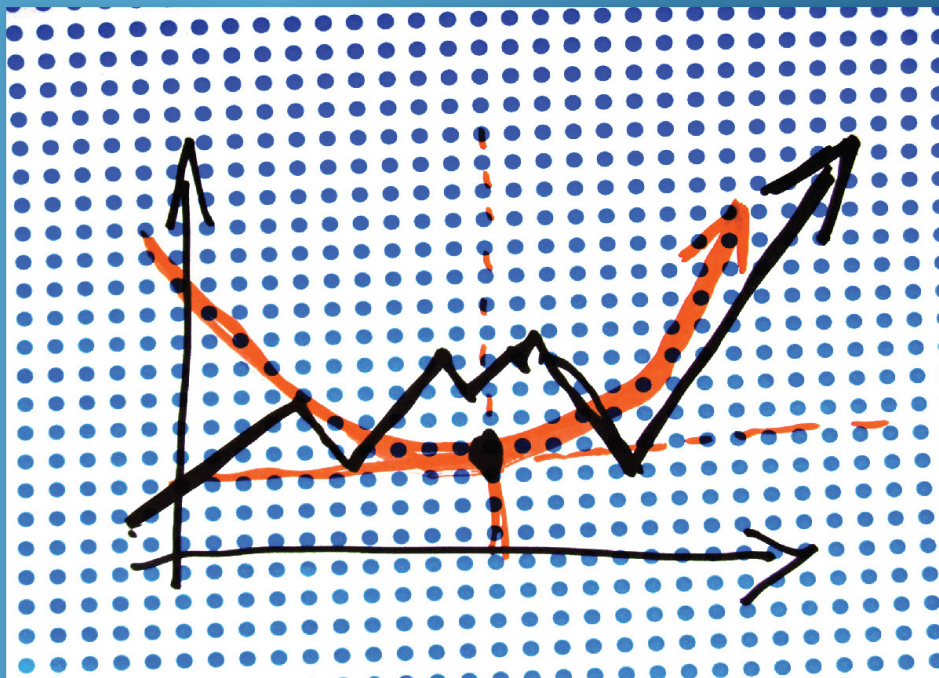

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020
YEARBOOK

ГОДИНА 12

VOLUME XX

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020**

**YEARBOOK
2020**

ГОДИНА 12

VOLUME XX

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева–Гудева
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска
Проф. д-р Трајко Мицески
Проф. д-р Благица Колева
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски
Доц. д-р Златко Бежовски

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph.D
Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Prof. Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Zlatko Bezovski, Ph.D

Редакциски одбор

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска
Проф. д-р Благица Колева
Проф. д-р Трајко Мицески

Editorial staff

Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Managing & Editor in chief

Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D

Јазично уредување

Вангелија Цавкова

Language editor

Vangelija Cavkova

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Економски факултет
бул „Крсте Мисирков“ 10-А
п.фах 201, 2000 Штип,
Република Северна Македонија

Address of editorial office

Goce Delcev University
Faculty of Economics
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201 2000 Stip,
Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

- 7** **Станислава Кузманова, Трајко Мицески**
ПРАВИЛНОТО РЕГУТИРАЊЕТО НА КАНДИДАТИТЕ КАКО ФАКТОР ЗА ЕФЕКТИВНО РАБОТЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ
- 21** **Викторија Ациска, Трајко Мицески**
КРЕИРАЊЕ НА ИНКЛУЗИВНО СОВРЕМЕНО ЛИДЕРСТВО ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ ВРЗ ОСНОВА НА КОРИСТЕЊЕ НА МЕНАЏМЕНТ ТЕОРИТЕ И ПРАКТИКИТЕ
- 39** **Антица Донева, Оливера Ѓоргиева-Трајковска**
ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА И УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО БАНКИТЕ
- 47** **Благица Колева, Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Весна Георгиева Свртинов**
РАЗВОЈ И ПРИМЕНА НА СМЕТКОВОДСТВЕНИОТ СИСТЕМ ВО ДЕЛОВНИТЕ СУБЈЕКТИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
- 55** **Емилија Митева-Кацарски, Костадинка Панова, Весна Георгиева Свртинов**
ВЛИЈАНИЕТО НА КОВИД 19 ВРЗ ТРГОВИЈАТА СО УСЛУГИ
- 63** **Весна Георгиева Свртинов , Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Емилија Митева-Кацарски, Благица Колева**
ВЛИЈАНИЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА ПРЕДИЗВИКАНА ОД ВИРУСОТ КОВИД -19 ВРЗ МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА
- 71** **Мирјана Донева, Еленица Софијанова**
ВЛИЈАНИЕТО НА СУШТИНАТА НА КВАЛИТЕТОТ ВРЗ ЗГОЛЕМУВАЊЕТО НА МОТИВАЦИЈАТА КАКО КЛУЧНА АЛАТКА ВО СЕМЕЈНИОТ БИЗНИС
- 81** **Викторија Јакимова , Јанка Димитрова**
ИНИЦИЈАЛНА ЈАВНА ПОНУДА - ИЛП
- 87** **Елена Зафировска Ѓорчевска**
АНАЛИЗА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРИМЕНАТА И ВЛИЈАНИЕТО НА МЕЃУНАРОДНИОТ СТАНДАРД ЗА ФИНАНСИСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ 16-НАЕМИ”

ВЛИЈАНИЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА ПРЕДИЗВИКАНА ОД ВИРУСОТ КОВИД - 19 ВРЗ МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА

**проф. д-р Весна Георгиева Свртинов¹, проф. д-р Оливера Горгиева-Трајковска²,
проф. д-р Емилија Митева-Кацарски³, проф. д-р Благица Колева⁴**

¹Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vesna.svrtinov@ugd.edu.mk

²Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
olivera.trajkovska @ugd.edu.mk

³Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
emilija.miteva@ugd.edu.mk

⁴Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
blagica.koleva@ugd.edu.mk

Апстракт

Пандемијата предизвикана од вирусната инфекција Ковид - 19 предизвика сериозни економски последици. Ова ни го покажува податокот дека 30 милиони Американци останаа без работа за краток временски период, додека БДП во еврозоната се намали за 3,8 % во првиот квартал од 2020 (Eurostat 2020). Поради тоа, владите насекаде во светот имплементираат различни фискални, но и монетарни мерки, со цел да ги ублажат негативните ефекти, поставувајќи олеснителни мерки за населението и за бизнисите.

Имајќи ја предвид отвореноста на нашата економија, негативните ефекти лесно можат да се прелеат од другите економии. Покрај тоа, и во рамките на нашата економија последиците можат да се прелеваат од еден сектор во друг, при што фирмите ќе се соочат со намалена ликвидност, поради намалување на производството, што пак, ќе го намали бројот на вработени, а долгорочно и ќе предизвика пад на бруто домашниот производ.

Клучни зборови: *Ковид -19, македонска економија, економски последици*

THE INFLUENCE OF PANDEMIC CAUSED BY COVID - 19 VIRUS ON MACEDONIAN ECONOMY

**Associate Professor Vesna Georgieva Svrtinov , Professor Olivera Gorgieva-Trajkovska²,
Associate Professor Emilija Miteva-Kacarski³, Associate Professor Blagica Koleva⁴**

¹Goce Delcev University, Stip, Macedonia
vesna.svrtinov@ugd.edu.mk

²Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
olivera.trajkovska@ugd.edu.mk

³Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
emilija.miteva@ugd.edu.mk

⁴Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
blagica.koleva@ugd.edu.mk

Abstract

The pandemic caused by the virus infection Covid - 19 caused serious economic consequences. This is shown by the fact that 30 million Americans lost their jobs in a short period of time, while the eurozone's GDP fell by 3.8% in the first quarter of 2020 (Eurostat 2020). As a result, governments around the world are implementing a variety of fiscal and monetary measures to mitigate the negative effects, setting relief measures for the population and businesses.

Takin into account the openness of our economy, the negative effects can easily spill over from other economies. In addition, with in our economy, consequences can easily spill over from one sector to another, while companies will face reduced liquidity due to reduced production, which in turn will lead to a reduced number of employees, and in the long run cause a decline of gross domestic product.

Key words: *Covid 19, Macedonian economy, economic consequences*

1. Вовед

Последиците кои ги предизвика оваа вирусна инфекција и мерките за спречување на ширењето на вирусот, како целосното затворање на дејностите што подразбираат блиска социјална интеракција, ограничувањето на движењето, затворањето на границите, како мерки за зачување на јавното здравје, предизвикуваат големи економски ефекти, од кои не е поштедена ниту нашата земја.

Имајќи ја предвид високата отвореност на нашата економија, ова во крајна линија би предизвикало и подлабок пад на македонскиот БДП од проектираниот.

Подлабокиот пад на странската побарувачка би имала директен ефект врз извозната активност, додека во рамките на домашната побарувачка поизразен ефект би се очекувал кај инвестициската побарувачка, преку помала склоност за преземање ризик кај инвеститорите и одложување на идните инвестициски одлуки, што уште повеќе може да го зголеми падот на БДП.

Во овој труд правиме анализа на неколку клучни економски варијабли, со цел да видиме дали и како тие се погодени од вирусната инфекција предизвикана од Ковид -19.

2. Анализа на одредени економски варијабли за време на кризата предизвикана од вирусната инфекција Ковид - 19 во македонската економија

Во овој дел правиме анализа на одредени економски варијабли, со цел да видиме дали тие се променети во негативна насока во периодот од јануари до мај 2020 година, во споредба со проектираните вредности, но правиме и споредба со истите месеци во изминатите години. При тоа, правиме анализа на индексот на потрошувачките цени, со цел да видиме дали овие месеци од 2020 година се случило пораст на стапката на инфлација. Понатаму, анализираме како намалувањето на референтната каматна стапка на НБРСМ, со цел да води поекспанзивна монетарна политика, влијаеше на кредитната и на депозитната активност на банките. Покрај тоа, ја анализираме и состојбата на тековната сметка на платниот биланс, со цел да видиме дали во месеците од 2020 за кои имаме податоци е зголемен трговскиот дефицит на платниот биланс, како резултат на намалениот извоз, предизвикан од намалена странска побарувачка за увозни стоки. На крајот ја анализираме состојбата на Македонската берза на хартии од вредност, односно дали дошло до пад на берзанскиот индекс МБИ 10, и дали дошло до промена на вредноста на индексот на обврзниците (ОМБ).

Во првиот квартал од 2020 година, домашните потрошувачки цени остварија годишен раст од 0,6 % што, во споредба со последното тромесечје од 2019 година кога инфлацијата изнесуваше 0 %, претставува мало забрзување на растот, главно предизвикано од базичната инфлација, но и од странската увезена инфлација. Според анкета на НБРСМ, економските аналитичари очекуваат дека на крајот на 2020 инфлацијата ќе изнесува 1,6 %, додека во 2021 година 2 %. Сепак, поради големата неизвесност околу времетраењето на коронавирусот, како и последиците кои таа ќе ги предизвика, постои неизвесност и околу движењето на понудата и на побарувачката, што ја отежнува прогнозата за тоа како ќе се движат цените во следниот период (НБРСМ, 2020).

Порастот на Индексот на потрошувачките цени во првиот квартал од 2020 година, за разлика од четвртиот квартал од 2019 година, се однесува на намалената цена на нафтата во 2019 година од 19 %, што се должеше на намалената побарувачка од Кина по појавата на вирусна инфекција во оваа земја, како и на намалената глобална побарувачка. За разлика од електричната енергија и течните горива и мазива, индексот на потрошувачките цени на храната во првиот квартал од 2020 беа пониски од последниот квартал на 2019 година. Види Табела бр. 1:

Табела 1. Индекс на потрошувачки цени

Table 1: Consumer price index

	2019 Квартал 4	2020 Квартал 1
Индекс на потрошувачки цени -вкупно	0,0	0,6
Храна	1,2	0,5
Цени на електрична енергија	-1,2	0,7
Течни горива и мазива	-3,2	3,4

Извор: НБРСМ

Доколку ги анализираме трошоците за живот без да правиме споредба со минатата 2019 година, туку како база да ја земаме 2010 година, може да забележиме дека во месеците од јануари до мај 2020 година постои раст за околу 13,5 % во однос на истите месеци во базната година. Пресметката ја добиваме кога трошоците за живот во соодветен месец од 2020 година ќе ги поделиме со просечните трошоци за живот во 2010 година, која се користи како база. Трошоците за живот ги мериме преку индекси за трошоци на живот според класификација СОICOP.

Табела 2: Трошоци на живот во 2020 година во однос на 2010 година

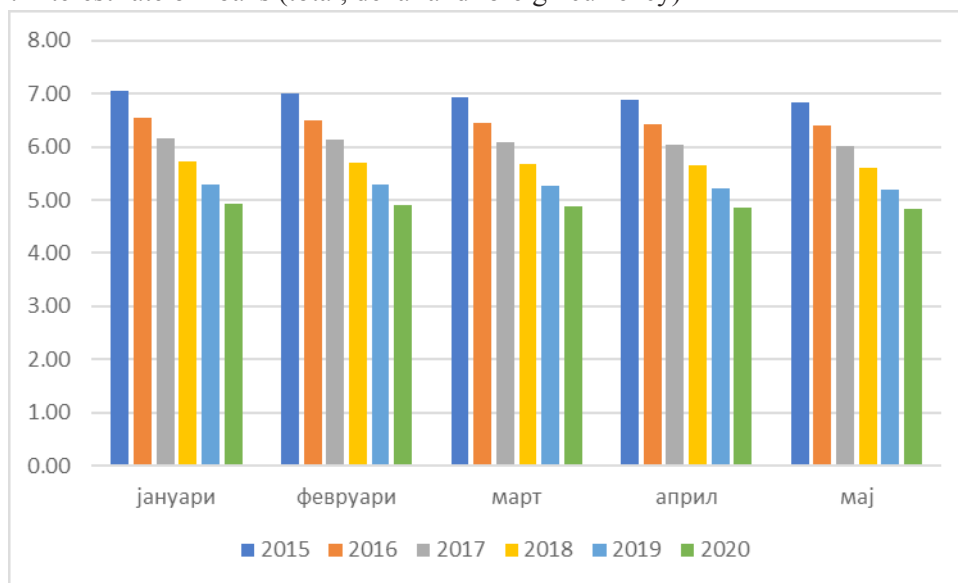
Table 2: Cost of living 2020 compared to 2010

Месец	Индекс
јануари	113.46
февруари	113.57
март	113.79
април	113.93
мај	114.38

Извор: Државен завод за статистика

Во услови на брзо ширење на вирусната инфекција Ковид - 19 на глобално ниво, голем број централни банки кон крајот на првиот квартал од 2020 година, реагираа со намалување на основните каматни стапки, а во координација со владите презедоа и дополнителни мерки за поддршка на реалниот сектор, сè со цел да се олабават финансиските услови и да се ублажат негативните ефекти од неекономскиот шок врз економиите. Исто така, реагираше и НБРСМ, која во текот на првиот квартал на 2020 година, ја олабави монетарната политика. Основната каматна стапка беше намалена во два наврати, во јануари и во март, за вкупно 0,50 процентни поени, односно од 2,25 % на 1,75 %. Одлуките за намалување на основната каматна стапка беа донесени во услови на присутни глобални ризици, вклучително и на ризикот од брзото ширење на вирусната инфекција во глобални рамки, со што се продлабочија ризиците и во домашната економија. Намалувањето на каматната стапка имаше за цел поддршка на кредитната активност на банките и ублажување на ефектите од негативниот шок врз домашната економија. На Графиконот подолу прикажана е висината на каматните стапки на кредитите за месеците од јануари до мај за годините од 2015-2020 година.

Графикон 2: Каматна стапка на кредити (вкупно, денарска и девизна)
Chart 2: Interest rate on loans (total, denar and foreign currency)

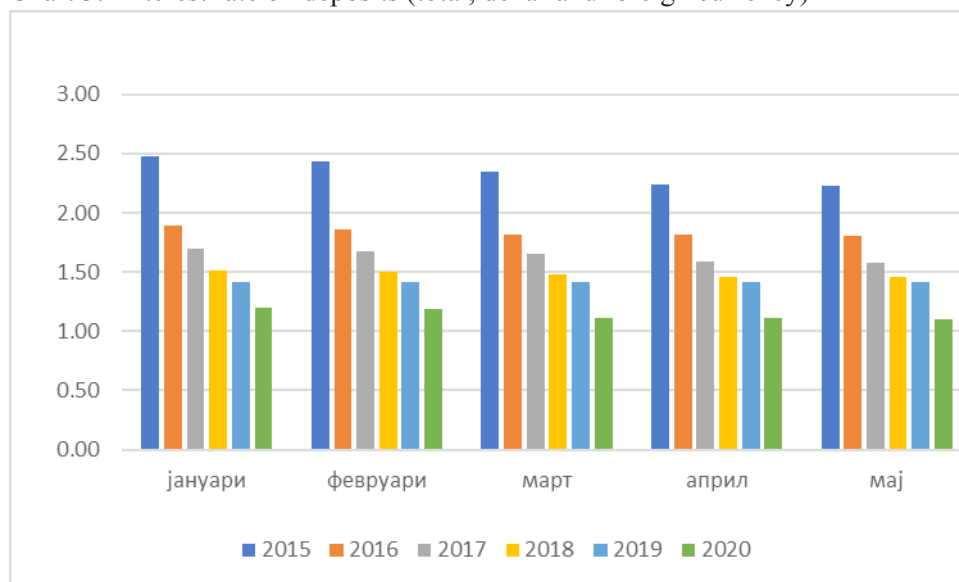

Извор: НБРСМ

Можеме да забележиме дека во сите месеци каматните стапки на кредитите се најниски во 2020 година.

Поради намалувањето на референтната каматна стапка на НБРСМ се намалија и пасивните каматни стапки. Види Графикон подолу:

Графикон 3: Каматна стапка на депозити (вкупно, денарски и девизни)
Chart 3: Interest rate on deposits (total, denar and foreign currency)

Извор: од НБРСМ

Од горниот графикон можеме да забележиме дека во месеците од јануари до мај, во 2020 година имаше најниски каматни стапки на депозитите во споредба со истите месеци во годините од 2015-2019 година.

Депозитите на домаќинствата во првиот квартал од годината забележаа квартален раст, сепак помал во споредба од последниот квартал на 2019 година. Од аспект на рочната

структура на штедењето, растот на депозитите на домаќинствата пред сè е резултат на зголемувањето на краткорочните депозити, додека долгорочните депозити се намалија.

Депозитите на претпријатијата во првиот квартал од 2020 година забележаа квартален пад. Ваквата промена се објаснува со сезонските фактори вообичаени за овој период од годината, но секако и поради економската ситуација која ја предизвика висрусната инфекција. Во однос на валутната структура, во првиот квартал од 2020 имаше намалување на денарските, а пораст на девизните депозити, што најверојатно се должи на стравот на граѓаните од можна девалвација на домашната валута. Од рочен аспект, краткорочните депозити бележат раст, додека долгорочните депозити имаат негативен придонес, што е сосем логично во услови на неизвесноста со која се соочуваме.

Табела 3: Вкупни депозити

Table 3: Total deposits

	2019 квартал 4	2020 квартал 1
<i>Квартални промени во %</i>		
Вкупни депозити	3,5	-0,3
<i>Придонес во квартална промена на вкупните депозити</i>		
Депозитни пари	2,7	-0,5
Денарски депозити	0,1	-0,7
Девизни депозити	0,6	0,9
Краткорочни депозити	0,5	0,6
Долгорочни депозити	0,3	-0,4
Домаќинства	2,5	0,7
Претпријатија	1,9	-0,9
Останати сектори	-1,0	-0,1

Извор: НБРСМ

И покрај експанзивната монетарна политика, поради неизвесноста од ширењето на заразата од Ковид - 19, кредитите остварија раст на квартална основа од 0,7 %, за разлика од растот од 3,8 % остварен во четвртиот квартал од 2019 година. Од Табелата подолу можеме да забележиме и нето-намалување на корпоративните кредити, а мало нето-зголемување кај кредитите на домаќинствата, но сепак помало од претходниот квартал.

Во однос на рочната структура, поголем раст имаат долгорочните од краткорочните кредити, што повторно произлегува од неизвесноста за идната економска состојба и за можноста за враќање на краткорочните заеми. Во однос на валутната структура, поголем раст бележат денарските отколку девизните кредити, што повторно се должи на несигурноста околу можна девалвација на националната валута.

Табела 4: Вкупни кредити на приватен сектор

Table 4: Total loans to private sector

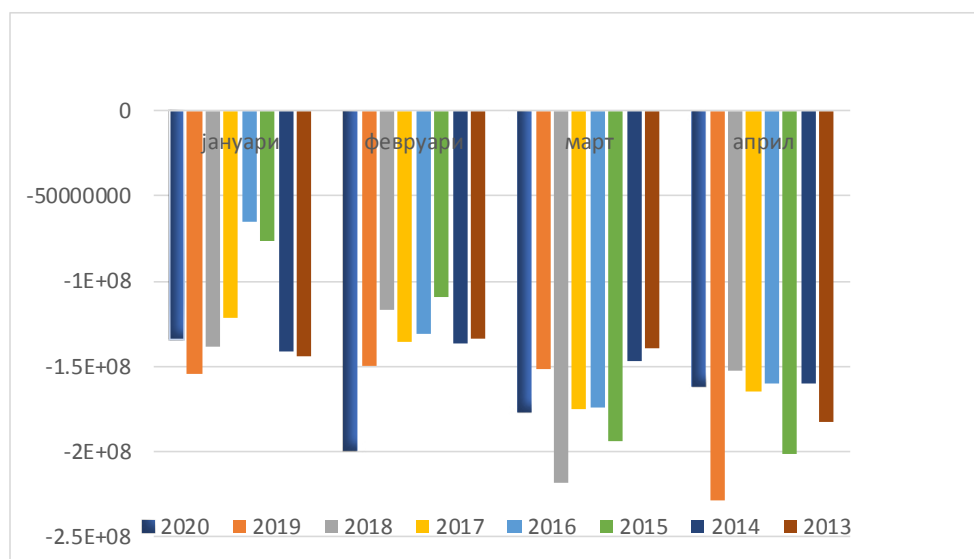
	2019 квартал 4	2020 квартал 1
<i>Квартални промени во %</i>		
Вкупни кредити на приватен сектор	3,8	0,7
<i>Придонес во кварталната промена на вкупните кредити</i>		
Денарски кредити	2,0	0,5
Девизни кредити	1,8	0,2
Краткорочни кредити	0,6	0,1
Долгорочни кредити	3,2	0,3
Домаќинства	1,4	0,8
Претпријатија	2,5	-0,1

Извор: НБРСМ

Во однос на економската активност, БДП во четвртото тримесечје од 2019 година, забележа солиден раст од 3,4 %. Во поглед на состојбата на економијата во првиот квартал на 2020 година, во услови на ограничен обем на расположливи податоци, тешко може да се даде попрецизна оценка.

Во продолжение ја анализираме состојбата на тековната сметка на платниот биланс. На долната Табела е прикажан трговскиот дефицит на платниот биланс за месеците јануари, февруари, март и април, со цел да направиме споредба за неговиот износ во истите месеци во 2020 година, во однос на 2013-2019 година.

Графикон 4: Трговски дефицит
Chart 4: Trade deficit

Извор: Државен завод за статистика

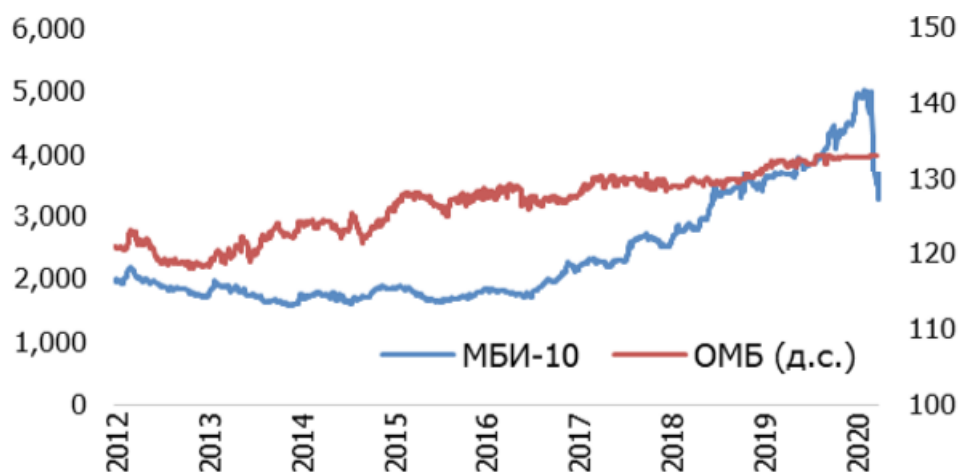
Од графиконот забележуваме дека трговскиот дефицит, во јануари бележи намалување во однос на истиот месец во 2019 година, во февруари и март бележи зголемување во однос на истите месеци минатата година, што се должи на поголем увоз од извоз, а во април повторно намалување на дефицитот во однос на истиот месец во 2019 година. Очекуваниот подлабок трговски дефицит, во споредба со она што го гледаме на Графиконот, најверојатно е последица на намалениот увоз на земјата во овие месеци.

Според последните расположливи податоци, на 31.3.2020 година, состојбата на бруто девизните резерви изнесува 3.017,3 милиони евра, што преставува намалување од 245 милиони евра во однос на состојбата на крајот од 2019 година. Намалувањето на девизните резерви е резултат на редовното отплаќање на обврските на државата и во помал обем од интервенции на девизниот пазар од страна на Народната банка, што е од значење за одржување на фиксната вредност на денарот во однос на еврото (НБРМ, квартален извештај, 2020).

На македонската берза очекувањата за можните негативни последици од брзото ширење на Ковид - 19 предизвика намалување на вредноста на берзанскиот индекс МБИ-10 за 22 % и на крајот на првото тримесечје од 2020 година изнесуваше 3.623,23 индексни поени.

Вредноста на индексот на обврзниците (ОМБ) на крајот на првиот квартал изнесуваше 133 и во текот на кварталот се задржа на релативно стабилно ниво, а не забележа промени и во споредба со крајот на претходното тримесечје. Види Графикон бр. 5:

Графикон 5: Движење на МБИ-10 и ОМБ (во индексни поени)
Chart 5: Movement of MBI-10 and OMB (in index points)

Извор: НБРСМ

Државните обврзници и натаму преовладуваат во вкупниот износ на државни хартии од вредност на примарниот пазар, со учество од 69 %, во чии рамки најзастанени се 15-годишните државни обврзници. Што се однесува до сопственоста, раст на државните хартии од вредност беше забележан кај речиси сите инвеститори. Следствено, и натаму најголем дел од вкупните издадени државни хартии од вредност се во сопственост на останатите инвеститори (67 %), во чии рамки најзастанени се пензиските фондови, додека 33 % од вкупниот износ на државни хартии од вредност е во сопственост на банките. Така износот на издадени државни хартии од вредност во првиот квартал од 2020 година изнесуваше 109,554 милиони денари, наспроти истиот квартал во 2019 година кога изнесуваа 106,354 милиони денари (Министерство за финансии, 2020).

ЗАКЛУЧОК

Во овој труд ги анализираме економските последици кои инфекцијата настаната од вирусот Ковид - 19 може да ги има на нашата економија. Имено, кризата претставуваше неочекуван шок за сите земји вклучително и нашата, и секако дека излегувањето од неа ќе претставува голем предизвик.

Така, во првиот квартал од 2020 година домашните потрошувачки цени остварија годишен раст од 0,6 % што, во споредба со последното тромесечје од 2019 година кога инфлацијата изнесуваше 0 %. Доколку ги анализираме трошоците за живот, а како база ја земаме 2010 година, во месеците од јануари до мај 2020 година постои раст за околу 13,5 % во однос на истите месеци во базната година.

НБРСМ, која текот на првиот квартал на 2020 година, ја олабави монетарната политика за да ја поддржи кредитната активност на банките и да ги ублажи ефектите од негативниот шок врз домашната економија. Но, и покрај еспанзивната монетарна политика, поради неизвесноста од ширењето на заразата, кредитите остварија раст на квартална основа од 0,7 %, за разлика од растот од 3,8 % остварен во четвртиот квартал од 2019 година. Во однос на рочната структура, поголем раст имаат долгорочните од краткорочните кредити, што повторно произлегува од неизвесноста за идната економска состојба за можноста за враќање на краткорочните заеми. Во однос на валутната структура, поголем раст бележат денарските отколку девизните кредити, што повторно се должи на несигурноста околу можна девалвација на националната валута.

Во услови на неизвесност за идната ситуација, депозитите забележаа пад во првиот квартал на 2020 година. Од рочен аспект, краткорочните депозити бележат раст, додека долгорочните депозити се намалија, што е сосем логично во услови на неизвесноста со која се соочуваме. Од аспект на валутната структура имаше намалување на денарските, а пораст на девизните депозити, што најверојатно се должи на стравот на граѓаните од можна девалвација на домашната валута.

Од направената анализа во трудот не забележавме проширување на трговскиот дефицит во првиот квартал на 2020 година.

Во однос на берзанските индекси МБИ-10 во првиот квартал од 2020 се намали за 22 %, додека индексот на обврзниците остана стабилен.

Во однос на економската активност во првиот квартал на 2020 година, во услови на ограничен обем на расположливи податоци, тешко може да се даде попрецизна оцена за движењето на БДП. Но, секако, доколку мерките на изолација останат многу подолго, реално би било дека, како и другите економии, и ние би се соочиле со неминовна рецесија.

Користена литература:

- [1] Eurostat 2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators>;
- [2] Државен завод за статистика на Република Северна Македонија <http://www.stat.gov.mk/SoopstenijaPoOblasti.aspx>;
- [3] Министерство за финансии на Република Северна Македонија <https://www.finance.gov.mk/mk/node/852>;
- [4] Народна банка на Република Северна Македонија <https://www.nbrm.mk/statistika.nspk>;
- [5] Народна банка на Република Северна Македонија, квартален извештај, мај 2020.